

Nogle Træk af Landbrugets Arbejderforhold.

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening den 22. Oktober 1903.

Af

Hofjægermester C. Bech.

Naar Nationaløkonomisk Forenings Bestyrelse har anmodet mig om her at indlede en Diskussion om Arbejderforholdene i Landbruget, har man maaske ønsket en udtømmende Behandling af denne Sag. En saadan vilde have sin store Betydning, saa vist som Arbejderspørgsmaalet hører til de allervæsentligste og er et af dem, hvorpaa vort Landbrugs hele Stilling beror. Men jeg maa desværre bede Dem nøjes med langt mindre, idet en blot nogenlunde fuldstændig Behandling vilde have forudsat saa betydelige Forkunderskaber og Studier af historisk og nationaløkonomisk Art, at de vilde have oversteget mine Kræfter og beslaglagt mere Tid, end jeg har til min Raadighed. Hvad jeg gerne vilde omtale, er da nogle vigtige Sider af Forholdet, nogle Træk, som de have vist sig for mig. Jeg vil paa Forhaand bede d'Hrr. undskylde, hvis jeg derved skulde komme for meget ind paa mine egne Forhold, mine egne Erfaringer. Heller ikke vil det kunne undgaas, at jeg henter forholdsvis meget fra de

Egne, hvor jeg bor og har det meste af min Virksomhed. Men der er ved disse Egne, som dels ligge den jyske Hede nær, dels maa henregnes til selve Hedearealet, noget, som paa den anden Side gør dem vel skikkede til at danne Grundlag for rigtige Slutninger. Ogsaa paa andre Omraader ere de gode til Forsøg. I de Prøver, som gøres i Plantedyrkning, hænder det ofte, at man faar med meget frugtbar Jord at gøre. Der bliver da Vanskelighed ved at maale Virkningen af de Stoffer, man tilfører for at forbedre Jorden, idet den gamle Kraft gør sig gældende med saa megen Styrke, at den formindsker eller udsletter Virkningen af de tilførte Stoffer. Har man derimod mindre frugtbar Jord, vil Virkningen vise sig tydeligere; der er ikke saa mange andre Faktorer, ikke saa megen »gammel Kraft«, der kan forstyrre Virkningen.

Paa noget lignende Maade kan man maaske, naar der er Tale om Mennesker, betragte Forholdene i Landets mindre frugtbare Egne, som tilmed ligge noget udenfor Livets Uro og mangfoldige fremmede Paavirkninger. Man vil her kunne se de økonomiske Forhold i størst Renhed, eftersom det — saa at sige — er Økonomi alt sammen, og saaledes faar man derfra de mest almengyldige Resultater. Ved Anvendelsen af dem paa andre Egenes Forhold maa man saa lægge til og trække fra, hvad de maatte kræve, for at den rette Forstaaelse kan komme frem. Iøvrigt maa det ved Behandlingen af det Spørgsmaal, som samler os her, erindres, at det har et saa væsentlig personligt Moment. Man staar ikke kold overfor en Sag, der ved Siden af det rent forretningsmæssige rummer saa meget, der berører Menneskers Ve og Vel, Mennesker, til hvem

man ofte i en lang Aarrække har staaet i Forhold, og som maaske kender En bedre end de fleste andre, som ofte have vist En deres gode Sindelag, og hvem man vel ogsaa engang imellem har rakt en hjælpende Haand.

Skulde der gives en Skildring af den danske Landarbejder, maa det ikke overses, at han jo er et saare væsentligt Led i Landbostanden i det hele, og trods alle dennes forskellige Afskygninger har der dog i de svundne Aarhundreder ligesom nu — og vel sagtens endnu mere — været fælles Interesser, fælles Arbejde og et Samliv, som, hvor meget der end kunde indvendes derimod, utvivlsomt frembød mangfoldige gode og smukke Sider. Fra Tiden omkring 1660 skriver sig Tilbagegangen ogsaa for den arbejdende Klasse, og den hidtil mere uafhængige Bonde glider nu over i den. Ulykkelige Krige med deres mange Byrder, Misvækst, slette sanitære Forhold for Mennesker og Husdyr og meget andet trykkede Landbostanden i det hele. Dog var Tilstanden her i Landet ingenlunde ringere, snarere bedre end mange andre Steder. En paalidelig Forfatter, de Vrigny, beretter saaledes i 1702: »Jeg blev overrasket ved paa Vejen mellem Helsingør og København at træffe vel møblerede Bondehuse. Jeg gik ind i nogle af dem, og for ikke at tale om gode Senge og Fjerdyner, som fandtes alle Vegne i Danmark, ser man i slige Huse Tapeter, Bænke, dækkede med gode Puder eller Madratser, smukke Skabe, Malerier, Fajance i Mængde og undertiden endog Uhre. De franske Bønder ere rene Tiggere i Sammenligning med dem«.*)

*) Johs. Steenstrup. Den danske Bonde og Friheden. Kbh. 1888.

Det Tryk, som Gaardmændene levede under, ramte langt mindre Husmændene, fra hvem Landarbejderne og Tyendet dog navnlig udgik. Den tungeste Byrde kom til at hvile paa Bonden som Avlsbruger, ikke paa Husmanden, der for en stor Del levede af Arbejde for Løn. Husmænd vægrede sig da ogsaa ofte ved at overtage Gaarde.

I det hele taget maa man ved Betragtningen af de Tidens Forhold, hvoraf vore Landarbejdere ere udgaede, bedømme dem i Sammenligning med almindelige Forhold hos os selv paa den Tid og med Arbejdernes i andre Lande, og man vil finde, at de vare forholdsvis gode hos os, hvor mange Brøst de end kunde have. Den Landarbejder, som vor Tid har modtaget, er da ogsaa i det hele taget frisindet og selvstændig, agtværdig i sin Vandel, nøjsom og flittig. Landarbejderen er dertil godt inde i den praktiske Side af Landbrug og Husdyrhold og interesserer sig derfor. Det er umiskendeligt, at han gennem flere Slægtled har været knyttet til Landbruget, og med en vis Sindighed, der vel nok kan gaa over til Langsomhed, forener han et utvivlsomt godt Greb paa til enhver Tid at vælge det rette Arbejde og den i Øjeblikket heldigste Maade at tage Tingene paa. Det maa dertil føjes, at Kvinden er vant til at hjælpe med, og at hun betragter det som en Selvfølge, at hun tager sin Del af Arbejdet, saa vidt hendes Kræfter strække. Paa hende beror det meget ofte — ikke mindst i Landarbejderens Familie — om Livet skal forme sig lykkeligt og værdigt.

Man skildrer ofte Landarbejderen som en ulykkelig Stakkel, men det er ingenlunde rigtigt. I det hele

taget er der lige saa megen Glæde hos ham som i mange andre Forhold, og der findes ofte en Kammeratskabsfølelse, en Hjælpsomhed, som gør godt, og som i de smaa Kaar maa vække Beundring. Gennemgaaende have de ikke megen Sygdom, og selv hvor de have fri Adgang til Lægen, søges han mindre end af andre Samfundsklasser. Mangen Spøg og mangt et muntert Indfald, er det end hyppigt af en noget grovkornet Art, liver op under Arbejdet og i Fritiden. Fornøjelserne ere slet ikke saa faa, og i de unge Aar plejes f. Eks. Dansen vel ofte hyppigere end hos de rigere stillede. Tvivler nogen herom, da er det let at se ved et Høstgilde, hvor nye og gamle Danse udføres med en Taktfasthed og Routine, som maa vække Beundring. Gratien kunde vel af og til være større.

Landarbejderen er en national Rigdom, som vi ikke noksom kunne skønne paa, og som ikke kan erstattes ved fremmede Kræfter.

Men det vilde dog være en Fejl at sige, at det staar helt godt til. Det var at vente, at den stadig voksende Konkurrence mellem Landene og vor Tids mange Fremskridt paa et Omraade som det her foreliggende vilde bevirke en betydelig Fremgang, men det er saa langt fra, at man tværtimod maa indrømme, at der i flere Henseender er Tilbagegang. Jeg skal fremdrage nogle enkelte Forhold.

Medens der i Byerne jævnligt indtræffer Arbejdsløshed, forekommer en saadan sjældent paa Landet; til nogle Arbejder og paa travle Tider er der altid Brug for mere Arbejdskraft, end der er til Stede. Nogle af de vigtigste Arbejder er det ligefrem vanskeligt at faa

udført, end sige, at de altid udføres saa godt som ønskeligt. De, som følge Landbrugets Arbejde, ville have bemærket de Bestræbelser, der f. Eks. i de senere Aar udfoldes for at faa Køernes Malkning bedre udført. Medens man tidligere regnede det for en Selvfølge, at man kunde faa Arbejdet gjort, er det nu forbundet med Besvær at skaffe den fornødne Arbejdskraft. Danske Piger ere i al Fald næppe til at faa. Man er forhaabentlig inde paa den rette Vej ved at uddanne Malkere. Dette kan ikke blot tænkes at ville dygtiggøre mange til Arbejdet, men tillige at ville højne det i det almindelige Omdømme, og til begge Dele er der megen Trang. Det er givet, at den samlede Mælkeproduktion er steget stærkt baade ved Køernes større Antal og ved hver Kos større Mælkeydelse, men tænke vi os blot, at Danmarks c. 1 Mill. Malkekøer giver 500 \bar{w} Mælk pr. Stk. p. a. mere end forhen, og at et Menneske kan malke 100,000 \bar{w} aarlig, vil der udkræves 5000 Personer flere dertil. En Del fremmed Arbejdskraft benyttes utvivlsomt, men det er dog endnu i Hovedsagen Landets egne Folk, der udføre Arbejdet. I noget højere Grad end tidligere er det gaaet over til Mændene, medens det før næsten udelukkende var Kvindearbejde.

De huslige Arbejder i Køkken og i Bryggers ere nu ikke saa mangeartede som forhen, men i Jylland har man dog endnu ofte bevaret den gamle Skik at brygge og bage selv. Hvor Brændselet ikke er for dyrt, er dette utvivlsomt rigtigt, men det er nu ikke almindeligt at finde Dygtighed til disse Arbejder.

Med Arbejderne i Marken, Laden og Stalden er det saa, at man kræver dem bedre og hurtigere udført,

men gode Maskiner og Redskaber sætter ogsaa Landmanden i Stand dertil. Alene en god Saa-maskine gør det muligt at indvinde i et eneste Aar langt mere, end Maskinen koster. Tærskemaskiner, Plove, Harver, Radrensere, Hesteriver o. s. v. ere alle meget forbedrede, saa at Arbejdet lettes baade for Husbonden og hans Folk. Høstemaskinen findes nu ogsaa paa de smaa Gaarde til megen Fordel for alle Parter.

At Maskinerne ere komne saa meget i Brug, skyldes for en stor Del, at der er Mangel paa Arbejds-kraft i Sammenligning med forhen. Dette har f. Eks. været i højeste Grad føleligt i Aar, da den megen liggende Sæd og de gennemvaade Marker have hindret Brugen af Høstemaskiner, og i dette Øjeblik er der meget Korn, som ligger ødelagt paa Marken, medens man med en rigelig Arbejds-kraft kunde have faaet det i Hus.

Som bekendt søger en meget stor Del af Arbejd-erne fra Landet ind til Byerne, og ikke mindst til Hovedstaden. Det er i saa Henseende ganske oplysende, at kun lidt over Halvdelen af Københavns Be-folkning er født i selve Hovedstaden. Medens man tidligere ofte hørte, at Industrien ikke kunde bruge Folk fra Landet, som jo vare vant til andet Arbejde, er der nu ikke Tale derom. Maskinerne kræve ikke den Haandfærdighed og Routine som Fortidens Metoder. Landbefolkningen drages herind af flere Grunde, men de mange, som ikke opnaa gode Stillinger, komme ofte i langt daarligere Kaar, end Landbruget vilde byde dem. Arbejdet er usundere, mindre sikkert, Lys og Luft sparsommere end i de hjemlige Forhold. De

mange unge Folk, som drage til Byerne for at arbejde i vor i Reglen toldbeskyttede Industri, gaa ofte tilbage i Kaar og forøge den daarligste og mindst lykkelige Del af Byernes Befolkning. Fattigdom og Usselhed ere hyppige, den brave og dygtige Befolkning fra Landet synker i de fremmede Forhold ofte længere og længere ned.

Udvandringen drager naturligvis mange bort, men Tallet paa Udvandrere svinger ikke lidt fra Tid til anden. Medens der i Tiden 1881—1888 udvandrede c. 7800 om Aaret, og 62 pCt. kom fra Landet, svingede Tallet i Aarene 1890—1900 mellem 10,422 og 2260. Det sidst anførte Tal gælder Aaret 1897; siden da har der været en jævn Stigning i Antallet af Udvandrere, som i 1900 udgjorde 3570, i 1901 4657 og i 1902 omkring 6000. Af de mandlige Udvandrere over 14 Aar var i denne Periode mellem 50 og 60 pCt. fra Landet. De, som udvandre fra Landbruget, komme i Reglen til lignende Erhverv i Amerika, have ofte god Fremgang og føre et sundt og lykkeligt Liv. Fra Jylland tage mange derover.

Ligesom Foreningen af jyske Landboforeninger tidligere havde gjort opmærksom paa de mindre gode Tyende- og Arbejderforhold paa Landet, som for Resten i Tredserne og før havde været drøftede og søgt forbedrede af mange private, af Landbrugets Foreninger og af landøkonomiske Forfattere, fremkom ogsaa fra Fyns Stifts patriotiske Selskabs Tyendeudvalg i 1885 en indgaaende Betænkning, som pegede paa de forskellige Forhold, der burde forbedres. Det maa i det hele siges, at Spørgsmaalet længe har interesseret Landmændene, og fra dem er der givet mange vægtige

og varmt følte Indlæg. Man kan ikke have fulgt disse uden at se, at det var meget mere end en Forretnings-sag; Sagen havde ganske bestemt i deres Øjne den største humane og nationale Betydning. Ogsaa maa jeg med megen Paaskønnelse nævne nuværende Sygekasseinspektør Sørensens Bog fra 1881 om »Markarbejderes Vilkaar i jydskede Hedeamter«.

Som Forholdet nu er, er der som sagt Mangel paa Arbejdskraft i travle Tider, og mange af vore kraftigste og dygtigste unge Mennesker søge til Byerne og til Amerika. Samtidig ere Kravene til Jordens Dyrkning, Kvægets Pasning o. s. v. bleven større, og Maskinerne kunne paa flere Omraader slet ikke erstatte det manglende. Som Følge deraf ere vi komne ind paa at hente Arbejdskraft fra Sverrig, Polen og andre Steder, og det er ikke mere alene til Sukkerroernes Pasning, at denne fremmede Arbejdskraft udkræves. Det er nu ganske almindeligt, at man faar Tilbud fra tyske »Aufsehere« om at levere Folk, Russere, Galiciere og tysktalende Folk efter »billigste« Takster. Mange benytte dem, uagtet de i Virkeligheden ikke ere saa billige, fordi de ere nødte dertil, og det er i Reglen flittige, nøjsomme og ædruelige Folk, der i Roemarken og andre Steder yde særdeles godt Arbejde. Men Forholdet havde været bedre, om vore egne Folk havde passet dansk Jord i Stedet for at gaa til Byerne eller til Amerika. For Resten maa det siges, at i Koldingegnen dyrkes Sukkerroerne vistnok overvejende ved danske Folk, og det er ikke usædvanligt, at man i travle Tider der og andre Steder henter dem fra Byerne. I det hele maa man ikke se for alvorligt paa Forholdene, idet Landbrug og Kvægavl nu kræver mere Arbejde end før, og dertil

kunde føjes, at Hedeplantningen, Mosekulturen, den bedre Pasning af Skovene o. s. v. kræver flere Folk.

I Meddelelser, som velvilligt ere mig tilstillede fra Lolland, fremhæves, at den fremmede Arbejdskraft især viser sig dygtig ved Optagningen af Roerne, ellers kan Spørgsmaalet, om det er fordelagtigt at benytte fremmede Arbejdere, besvares baade med ja og nej. Polakkerne komme i Reglen midt i April Maaned og rejser sidst i November, de svenske komme omtrent en Maaned senere. Havde man ikke den fremmede Arbejdskraft, vilde ikke alene Sukkerroedyrkningen, men ogsaa Foderroedyrkningen paa de større Ejendomme være alvorligt truet. Den nødvendige hjemlige Arbejdskraft vilde aldeles ikke være til at opdrive til den voksende Roedyrkning.

Hvad Benyttelsen af polsk og tysk Arbejdskraft angaar, antages den at være omtrent saaledes fordelt:

Jylland.....	50	Arbejdssteder med	370	polske Arbejdere	
Samsø	1	—	20	—	
Fyn	35	—	320	—	
Sjælland	120	—	1040	—	
Falster.....	7	—	150	—	
Lolland	?)	—	c. 1200	—	

c. 3100 Polakker

hvortil kommer c. 300 Tyskere

i alt c. 3400

Hvad den aarligt indvandrende svenske Arbejdskraft angaar, kan den anslaaes til 6 à 800, af hvilke dog en Del søge til Byerne, navnlig til København. Man udtaler fra svensk Side, at det er overordentlig vigtigt, at de Folk,

*) Paa Lolland er der mange mindre Arbejdssteder.

som komme hertil, blive humant behandlede af deres nærmeste Overordnede. Ellers ville de ikke være at faa.

Folkemanglen viser sig ogsaa ofte ved, at man benytter Arbejdere, som man før vragede. Folk, der før paa Grund af mindre Dygtighed, Alder og Svaghed ikke kunde faa ret meget i Løn, blive nu antagne paa forholdsvis meget gode Vilkaar. Dette maa ubetinget for dem være en Fordel, og »Nød lærer nøgen Kone at spinde«, Arbejdsgiveren hjælper sig dermed. Beklageligt er det under disse Forhold, at Byerne til Tider trykkes meget af en af de største Ulykker, Arbejdsløshed.

Men hvilke Forhold arbejde da Arbejdsfolk under paa Landet? Det er naturligvis ofte smaat nok, men der er for de allerfleste saa gode Kaar, at de med en sparsommelig Husholdning kunne føre en fornøjet Tilværelse, og Trangen er ofte større for de smaa, selvstændige Jordbrugere, som sidde med megen Gæld eller paa slette Ejendomme og dog skulle tilfredsstille de Krav, der paa forskellig Maade rettes til dem.

Hvad først det almindelige faste, ugifte mandlige Tyende angaar, er efter alle med Forholdene bekendte Menneskers Anskuelse en Løn af ca. 250 til 350 Kr. eller mere med fuldstændig »fri Station« saa god, at man med Rette kan vente, at der lægges noget til Side. Det er berettiget her at sammenligne med, hvad en Karl eller en Pige tidligere fik, og heldigvis er der ogsaa mange, som lægge op, Sparekasserne kunne fortælle derom, og godt er det, at der tænkes paa kommende Tider, da der skal sættes Bo. Men dermed være ikke sagt, at der ikke endnu er meget at iagttage fra Husbondens Side. Kosten skal

være god, sund og afpasset efter den almindelige Smag paa Landet. Der maa gøres mest muligt for at hæmme den usselige Brændevinsdrik; fremfor alt maa man ikke udskænke Brændevin daglig, og man maa ved at have godt — helst hjemmebrygget — Øl gøre Fristelsen mindre til at slukke Tørsten ved »Bajere«. Det er formentlig bedre at holde paa strengt Maadehold end paa Totalafhold, som ved Siden af sine meget store Fortjenester næsten er i Færd med at danne et Samfund for sig, der let føler sig hævet over andre Mennesker. For Folk med stærk Tilbøjelighed til Drik er Totalafhold dog vist det eneste rette. Man maa helt igennem behandle Tyendet human, holde god Orden og Præcision, have lyse og gode Sovekamre, helst med en Seng til hver, Vaskefad og Haandklæde, en nogenlunde hyggelig Borgestue, gerne Plads til Husflidsarbejde, Adgang til varmt Bad, god Læsning o. s. v. Men med ét Slag skal man ikke reformere, og helst maa man indføre Forbedringer efterhaanden, som man mærker, at man vil blive rigtigt forstaaet.

Hvad Daglejerne, Husmændene uden anden Jord end en Have, angaar, er deres Løn steget betydeligt. Ifølge Scharling og Falbe Hansen kunde Landarbejdernes aarlige Dagløn fra 1819—39 sættes til Kr. 143 eller 21 Td. Rug, i 1885 til Kr. 425 eller 31 Td. Rug, og nu kan den med 300 Arbejdsdage sættes til Kr. 450 eller mindst 45 Tdr. Rug. Kommer hertil, at Bolig, Korn, Mælk og Brændsel beregnes billigt, endvidere Udbyttet af Haven, Hønsene og Grisen, Hjælp til Hold af en Ged eller et Faar med Lam, Hjælp til Læge og Medicin, naar man let Kr. 550. Kan Konen malke 2 Gange daglig, vil hun kunne tjene 200 Kr.,

og den samlede Indtægt er da Kr. 750. Naar dertil kommer, at Udgiften til Møblement, Klæder, Støvler o. lign. er mindre paa Landet end i Byen, vil Indtægten langt bedre kunne slaa til for Landarbejderen end for hans Kaldsfælle i Byen. Husmænd med Jord til en Ko yde meget Arbejde til andre, men ikke saa meget som de jordløse Husmænd. Om de, naar det gøres rigtigt op, have større Indtægt, er et Spørgsmaal, men de kunne være mere hjemme hos deres Familje; deres Børn vænnes tidligt til praktisk Gerning og sundt, udviklende Arbejde til Gavn for dem selv og for Forældrene; Stillingen er i det hele mere uafhængig og fri end den jordløse Husmands. Dette gælder endnu mere Husmænd med to eller flere Køer, og deres Arbejde for andre bliver mindre og mindre, efterhaanden som de drive deres Jord bedre og faa mere Udbytte af Kreaturerne.

Medens Brugsforeningerne, der vel have skaffet deres Medlemmer fuldt saa gode Varer, som Købmænd kunne levere, til billigere Pris, gavne alle Landarbejdere, er det jo navnlig Husmændene med to eller flere Køer, der have Fordel af Andelsmejerier og Slagterier. Paa mange Egne, hvor Jorden og Forholdene ere gode, er denne Klasse Jordbrugere forholdsvis bedre situeret end nogen anden. De Foranstaltninger, som Landboforeningerne og Staten ordner og støtter, Huslodspræmiering, Husmandsrejser, Landbrugsskoler og særlig de, som arbejde for det lille Landbrug, Husmandsforeningerne, Husmandsbladene have ogsaa bidraget meget til disse smaa Brugs Fremgang, men i Almindelighed mangler der endnu meget.

Loven af 24. Marts 1899 var utvivlsomt et Skridt

i den rigtige Retning i rette Tid, og naar denne humane Lov, der sikkert er et udmærket Eksempel ogsaa for andre Lande, nu skal revideres, foreligger der fra de jyske Landboforeninger en Udtalelse for nogle Udvidelser, som vilde skaffe flere Fordel af den. Loven har Aar for Aar virket mere, og i alt skylde nu c. 1500 Husejendomme denne sin Tilværelse, men andre Huse ere byggede uden denne Hjælp, og endnu flere alt eksisterende have gjort Fremgang. Man maa ikke vente sig for meget af Lovgivningsmagten. Forholdenes egen naturlige Udvikling vil vise sig at være den stærkeste og sundeste, hvor meget man end endnu med Rette tør vente sig af Staten som Hjælp til Selvhjælp paa dette Omraade.

Skulde man nu tænke sig, ved hvilke Midler man bedst kunde bidrage til Landarbejderforholdets heldige Udvikling, da maa man fremfor alt ikke tro, at der gives noget Universalmiddel i saa Henseende. Derimod kan der ikke være Tvivl om, at der er en Samling af Midler til Forholdets Forbedring. Man maa fastholde, at Landbrugets Mangel paa Arbejdskraft ligger dels i, at der virkelig nu er mere Efterspørgsel efter denne til den intensivere Kultur og det større Kreaturhold, dels i, at Udbudet er mindre paa Grund af Byernes Tiltrækning og Udvandringen. Dette Forhold har givet sig Udslag i højere Løn og bedre Kaar, og saafremt Landbruget kan bære yderligere Paalæg i denne Henseende, ville de komme.

Foruden Loven om Jord til Landarbejdere bør nævnes som nyere Love, der have stor Betydning for Landarbejderne:

Alderdomsforsørgelsesloven af 9. April 1891. Tan-

ken om Alderdomsforsørgelse ad privat Vej var længe forud kommet frem, og hvis en saadan havde ladet sig gennemføre i Almindelighed, havde det for Arbejdernes Selvstændighed været bedre end Statens og Kommune-ns Hjælp. De for Landarbejdere og andre frivilligt oprettede Alderdomsforsørgelseskasser havde ikke faaet megen Tilgang fra Arbejderne, ej heller mange Tilskud fra Kommuner og Arbejdsgivere. Men noget var dog udrettet, og den Tanke laa nær at hjælpe de eksisterende Kasser ved Tilskud fra Staten. Imidlertid gik man den Vej at lade Kommune og Stat drage Omsorg for hele Ordningen. Det lader sig ikke nægte, at man derved kom noget paatværs af den private Virksomhed, hvad f. Eks. Landmændenes Understøttelsesforeninger har følt, men Loven har i det hele udrettet meget godt, som man maa paaskønne.

Loven af 12. April 1892 om anerkendte Sygekasser er af stor Betydning. Den har hjulpet Landarbejderen meget, og det er i høj Grad at anbefale, at Husbonden støtter sine Folk til at blive Medlemmer af en anerkendt Sygekasse. En Fejl er det endnu mange Steder, at det kan tage altfor lang Tid og for megen Ulejlighed at faa Lægen hentet. Det burde være ordnet saaledes, at Lægen befordre sig selv paa Kommunens Bekostning efter Bud eller telefonisk Anmodning.

Loven af 24. Marts 1899 om Folkeskolens Forhold har ved Siden af sine utvivlsomme store Goder vanskeliggjort det for Smaakaarsfolk at faa den tilvante Hjælp af Børnene ved Arbejdet. Der kunde have været meget, der talte for Heldagsundervisning alle Søgnedage i 7 à 8 Maaneder og hel Frihed for Skolen de 4 à 5 Sommermaaneder, navnlig dog for de større

Børn. Det havde vel krævet flere Lærerkræfter og saaledes været dyrere, men det havde vistnok været heldigt saavel for Undervisningen som for Arbejdet i Hjemmet.

Ulykkesforsikringsloven af 7. Jan. 1898 vedrører i ringe Grad Landarbejderne; det maa da anbefales foreløbig ad frivillig Vej at bidrage til, at Landarbejderen ikke skal være ringere stillet end Fabrikarbejderen.

Maa det endelig være mig tilladt at pege paa et Par Punkter, hvor Lovgivningen kunde hjælpe Landarbejderen, da er det gennem en Forhøjelse af Brændevinsafgiften og en Nedsættelse af Tolden paa Landarbejderens vigtigste Forbrugsgenstande. At de Klæder, han bruger, de Materialier, hvoraf han bygger sit Hus, m. m., skulle være højt beskattede, er uheldigt, og en Forbedring af disse Forhold med al rimelig Hensyntagen til den Industri, der er opvokset under Statens beskyttende Vinger, burde ikke lade for længe vente paa sig. Men ligesaa uheldigt er det, at den danske Stat gennem en uforholdsmæssig lav Beskatning af Alkohol næsten tager sig ud, som om den i Forhold til andre Lande satte en Præmie paa Brugen af stærke Drikke. Vi, som høre mange Udtalelser om unge Karle paa Landet, vide, at det første man spørger om, er, om han er ædruelig. Er det unge Menneske det, saa kommer man i Reglen let over Resten, men er han det ikke, antager man ham heller ikke. Billig Spiritus har voldt Danmark megen Ulykke og megen Skam, og den har gavnet saa godt som ingen.

Den egentlige Kærne i Landbrugets Virksomhed og ikke mindst i Arbejderforholdet skulle vi imidlertid finde hos Landbruget selv, og Maalet maa da være,

at der mellem Husbond og Folk kommer det bedst mulige Samarbejde, saa at alle have Interesse for Bedriften og virke for dens Fremgang og Trivsel, for det bedst mulige økonomiske Udbytte.

I vore Dage opstilles Husmandsbedriften ofte som Mønsterformen for et Landbrug. I og for sig er dette ikke ganske rigtigt, men en væsentlig Ting kan ikke nægtes, nemlig at den Omstændighed, at Manden med sin Familie saa godt som uden fremmed Hjælp passer det hele, kan medføre en langt større Omhu og Forstaaelse af alle de mindste Enkeltheder. Det er Køernes Malkning og Pasning, Udvalget af Saasæd, Sædens Lægning, Jordens Renholdelse, Kornets Bjergning osv., som alt kan udføres med en saa indgaaende Opmærksomhed, at Landbruget nærmer sig til at blive Kunst. Noget af det samme kan man faa frem i det større Brug, naar det kan lykkes Landmanden at interessere sine Hjælpere i Bedriftens gode Gang. Ved at give visse Arbejder i Akkord, opnaar man vel, at de gaar hurtigere fra Haanden, at Arbejderen tjener mere og til en vis Grad kan lægge sin Arbejdstid, som det passer ham eller hende bedst, altsammen Fordele, som med Rette bevirke, at Akkordarbejde benyttes meget; men Omhuen og Interessen for det Landbrug, som der arbejdes for, fremmes ikke derved, Daglønsarbejdet falder noget flovere, og Tiden benyttes da mindre godt. Akkordarbejdet bør derfor ikke anvendes undtagen paa de Omraader, hvor Fordelene ved det ere utvivlsomme. At lønne i Forhold ikke blot til Arbejdet, men ogsaa til Udbyttet, er derimod den rette Vej. Det er f. Eks. blevet ret almindeligt at lønne Kreaturerne Pasning og Malkning efter en vis Takst, f. Eks. 40 Øre pr.

100 $\%$ Mælk. Man giver hyppigt Procenter til Røgttere og Svinepassere i Forhold til Produkternes Mængde og Godhed, men man er endnu ikke kommet til at beregne en større eller mindre Del af Lønnen efter Netto-udbyttet. Enkelte Steder lønnes Forvalteren paa denne Maade og vistnok med et godt Resultat, men Systemet skulde naa meget længere ned, og man skulde efterhaanden komme til, at enhver saa sin Fordel i, at Bedriften i det hele gik godt. Dette vilde kræve et gennemført korrekt anlagt, men ikke meget vidtløftigt Bogholderi, og maaske desuden, at Driftsherren tog sine Undergivne mere paa Raad med end hidtil. Var han sin Plads voksen, vilde dette næppe blive saa meget, at det kunde være til nogen Ulempe, og var han det ikke, vilde det maaske være til Gavn for alle interesserede. Hvis det saaledes kunde lykkes at samle alle, vilde de Landmænd, som maa have Hjælpere i deres Virksomhed, faa Arbejdet udført med mere Iver, Energi og Tænk-somhed. Udbyttet vilde blive større og bedre, Omkostningerne mindre. Systemet vilde kræve intelligente og arbejdsomme Folk, og det vilde bidrage til at højne dem. Man vilde ad denne Vej forene den lille Bedrifts Fordele med dem, som den større utvivlsomt har i Landbruget som i anden økonomisk Virksomhed. Spørger man endelig, om vore Arbejdere have Betingelserne for, at Tanken kunde realiseres, da vil jeg henvise til den Virksomhed, som udfoldes i vore Andelsforetagender; selv om kun en mindre Del af Arbejderne endnu ere komne vidt nok, tvivler jeg ikke om, at naar Sagen gribes rigtigt an og navnlig indarbejdes efterhaanden, Skridt for Skridt saaledes, at man

tager Hensyn til personlige og lokale Forhold, ville Arbejderne føle sig tiltalte deraf, og Samarbejdet vil paa denne Maade længe kunne være Grundlaget for vor Virksomhed.

Til Foredraget knyttede sig en Diskussion, hvoraf vi fremhæve følgende Udtalelser:

Generaltolddirektør Rubin takkede Indlederen for Foredraget, som han dog mente havde tegnet et noget for lyst Billede af Landarbejdernes Forhold. At Bylivet indeholdt en Tiltrækning, der ikke direkte var til at opgøre i Penge, og som delvis kunde være af usund Art — om endog saare paaskønnelsesværdige aandelige Impulser kunde spille ind med — var rigtigt nok; men hovedsagelig skyldtes Vandringen til Byerne dog, at Landarbejdernes Kaar hyppigt var saa ugunstige, at det var højst forstaaeligt, at en Del af dem prøvede deres Lykke andetsteds. Det var muligt, at det var værre at gaa til agters i Byen end paa Landet, men det var dog naturligt, at man, naar man drog hjemmefra, haabede at naa frem og ikke just regnede med de værste Chancer, og Udsigt til Fremgang havde Arbejderen ikke paa Landet. Derfor bragte baade Følelsen af de for Haanden værende ringe Kaar og den forsvindende Udsigt til at forbedre dem mange Landarbejdere til at vandre bort — og set saaledes maatte den givne Skildrings lyse Farver ganske vist afdæmpes noget, men derved opnaaedes formentlig ogsaa et Supplement til Forstaaelsen af de her omhandlede Forhold.

Indlederen: Der var flere Grunde til, at Arbejderne drog ind til Byerne. Bylivet var i forskellige Henseender tillokkende, og Arbejderen gjorde sig ikke altid klart, at det tildels var som et Lotterispil, naar han ombyttede sin Tilværelse paa Landet med Arbejdet i Byen. Han lod sig drage af Chancen for at faa en Gevinst, men mange fik Nitter. Motivet til at forlade Landarbejdet var ofte Utilbøjelighed til det strænge legemlige Arbejde, Jordbruget kræver, men kunde, der vare heldige og f. Eks. blev Kuske, Portnere o. l. i Byerne, fik det i saa Henseende bedre end før. For den store Mængde af de til Byerne indvandrede Arbejdere var der intet vundet, og det maatte

navnlig ikke overses, at de, der kom i Nød, altid var heldigere stillede paa Landet end i Byen. Iøvrigt maatte det erindres, at naar der var Trang til flere Arbejdere paa Landet, var Grunden ikke alene den, at Byerne sugede Arbejderbefolkningen til sig, men ogsaa, at Landbruget til visse Arter af Arbejde, f. Eks. Malkning, behøvede flere Hænder end tidligere.

Kontorchef Adolph Jensen fandt, at det af Indlederen berørte Spørgsmaal om Anvendelsen af nye Lønningsformer i Landbruget havde stor almindelig Interesse. Men havde det ikke netop i Landbruget, paa Grund af den forholdsvis langsomme økonomiske Rotation, særlige Vanskeligheder at gøre Arbejderne delagtige i Udbyttet?

Direktør Slomann troede ikke, at Tentièmesystemet lod sig anvende i Landbruget. Arbejderen var for langt borte fra Centrum i Bedriftens Økonomi; han kom herved til at mangle den umiddelbare Interesse, der alene kan gøre Tentiëmelønnen til en virksom Spore.

Redaktør Anton Bing: Vanskelighederne ved at lønne i Forhold til Udbyttet laa ikke paa det af Direktør Slomann berørte Punkt. I de forholdsvis smaa Landbrug, der findes i Danmark, var Driftsøkonomien ikke saa vanskelig at overse, at Arbejderen ikke skulde kunne følge med. Men Vanskeligheden laa i, at det Netto-Overskud, der kunde tilfalde den enkelte Arbejder, ikke vilde forslaa til at holde Arbejderen fra at drage til Byen. Der var kun ét, der kunde hjælpe til at binde Landarbejderen, det var Jord til Huslodder.

Indlederen erkendte, at Indførelsen af et almindeligt Tentièmesystem i Landbruget vilde være forbundet med Vanskeligheder. Det havde i sin Tid været forsøgt paa Adellersborg, men Forsøget lykkedes ikke. Men noget andet var, at Systemet i en eller anden Form kunde og vilde bane sig Vej, og Taleren var tilbøjelig til at tro, at det allerede i al Stilhed blev anvendt i mange mindre Landbrug, og i hvert Fald anvendtes det, som allerede i Indledningsforedraget berørt, ikke sjældent i større Landbrug i modificeret Form, idet visse Arbejdere (Malkere, Kreaturpassere) lønnedes i Forhold til Brutto-Udbyttet af enkelte Grene af Bedriften.